Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво : незавершений проект? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм / Ігор Лімборський ; [відп. ред. Д. С. Наливайко]. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 363 с. *Мілованова В. В.* Ідеї та естетика Просвітництва у прозі Г. Ф. Квітки-Основ'яненка / В. В. Мілованова // Актуальні проблеми слов'янської філології / [міжвуз. зб. наук. ст. / редкол. : В. О. Соболь (відп. ред.) та ін.]. – К. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. – Вип. 11 : лінгвістика і літературознавство. – С. 53–59. *Наливайко Д. С.* Искусство : направления, течения, стили / Дмитрий Сергеевич Наливайко. – К. : Мистецтво, 1980. – 288 с. *Наливайко Д. С.* Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму : підручник / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – К. : Заповіт, 1997. – 464 с. *Орлов П. А.* Русский сентиментализм / Павел Александрович Орлов. – М. : Моск. ун-т, 1977. – 271 с. *Тураев С. В.* От Просвещения к романтизму / Сергей Васильевич Тураев. – М. : Наука, 1983. – 255 с. *Чижевський Д. І.* Історія української літератури / Дмитро Іванович Чижевський. – К. : Академія, 2003. – 568 с. – (Альма-матер). *Шалагінов Б. Б.* Зарубіжна література : від античності до початку XIX ст. : іст.-ест. нарис / Борис Борисович Шалагінов. – К. : КМ Академія, 2004. – 360 с. *Ahern S.* Between Duty and Desire : Sentimental Agency in British Prose Fiction of the Later Eighteenth Century : a thesis ... for the degree of Doctor of Philosophy (Department of English) / Ahern Stephen. – Montreal, 1999. – 245 p. *Mullan J.* Sentimental Novels / John Mullan // The Cambridge Companion to the Eighteenth-Century Novel / [ed. J. Richetti]. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1996. – P. 236–254. *The Editors.* Sentimentality, Sentimentalism / The Editors // The Literary Encyclopedia. 1 Nov. 2003. The Literary Dictionary Company [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст. :http://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=1004.

ШЕВЦІВ Г.М.
(*Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І. Франка*)

ЗЕЗЕНГЕЙМСЬКА ІСТОРІЯ У „ПОЕЗІЇ І ПРАВДІ" ГЕТЕ: АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Відомий німецький представник філософії життя Освальд Шпенглєр (1880-1936) у своїй книзі „Захід Європи" писав: „Мы воспринимаем почти как случайность то, что Гете попал в Зезенгейм, и как судьбу то, что он приехал в Веймар! Одно кажется эпизодом, другое – эпохой..... Толпе даже сама жизнь Гете покажется рядом случайностей; и только немногие почувствуют с изумлением, какая символическая необходимость выступает в каждой, самой незначительной подробности этой жизни" [Шпенглер 1998, с. 205-206]. Ім'я Гете, якого О. Шпенглєр визнає істинним філософом, майстром фізіогноміки [Шпенглер 1998, с. 72, 157], неодноразово фігурує на сторінках названої книги. Прекрасною ілюстрацією буденних епізодів і непримітних дрібниць із дитячих та юнацьких років Гете є його „Поезія і правда".

Метою нашої розвідки є вивчення та узагальнення особливостей інтерпретації епізодів десятої та одинадцятої книг „Поезії і правди", що презентують рецепцію Гете роману відомого англійського письменника Олівера Голдсміта (1728-1774) „Векфільдський священник" (1762). Предметом дослідження є тексти автобіографії Гете та вказаного роману О. Голдсміта. Об'єктом дослідження є процес літературизації Гете свого життя. Ми ставимо за мету продемонструвати, що елементи опису зезенгеймської історії були створені Гете під його сильними враженнями від „Векфільдського священника" О. Голдсміта. У цьому творі, що завершує ряд відомих англійських романів XVIII-го століття, через історію сім'ї Прімроз показано складні відносини в суспільстві. Цей роман, який високо цінував Гете, є сповнений поетизації непримітного існування і скромних людських радостей. У розмовах з Еккерманом, даючи високу оцінку творчості О. Голдсміта, Гете відверто

заявляв, що він перед цим автором у неоплатному боргу [Эккерман 1999, с. 279]. Цілком ймовірно, що тут Гете мав на увазі саме свою „Поезію і правду".

Але повернемося знову до автобіографії Гете та разом з її героями покинемо кімнату хворого Гердера, щоб вирушити в чарівну подорож по Ельзасу. Спогад про розглядання молодими людьми в підзорну трубу тих місць, які були для них (насамперед для Гете) милими й дорогими, забезпечує виконання трьох важливих поетичних функцій: 1) пряма вказівка на події, пов'язані з Фрідерікою Бріон; 2) ностальгія за пережитим; 3) зближення сучасної та юнацької позицій автобіографа, який за допомогою поетичної творчості прагне знову пройти важливими етапами життєвого становлення, одним із яких став Зезенгейм.

Вже у XX столітті відомий французький письменник Луї Арагон (1897-1982) у своєму романі „La mise à mort" (1965) оспівує Зезенгейм, що за образним висловлюванням одного з його героїв, є просто чарівним місцем: „колокольня, низки ограды, коровы на зеленом с белыми проплешинами лугу, этот кусочек литературы, этот леденчик для экзаменующихся на конкурсе преподавателей немецкого, Зезенгейм" [Арагон 2008]. Перед читачем відкриється вир юнацьких почуттів, які поступово будуть приглушені, здавалось би, безмежне кохання, на яке чекав трагічний фінал. Зрозуміло, що батько, від якого Гете в той час був повністю залежним, ніколи б не дав згоди на його одруження з дівчиною з нижчого прошарку суспільства. А розрив із батьком був би серйозною загрозою для великих задумів амбітного юнака. Свої юнацькі почуття до Фрідеріки Бріон Гете порівнює з випущеною вночі бомбою, що, викреслюючи в своєму польоті тонку блискучу лінію, піднімається до зір, на якусь мить, здається, затримується посеред них і знову летить вниз, по тій же дорозі, закінчуючи свій політ, приносить загибель і розруху [Goethe 1967, с. 536]. Принагідно скажемо, що ця тема ще не одному поколінню дослідників ставитиме багато запитань, правильну відповідь на які могли б дати лише її головні герої. Тому доречними у цьому контексті виступають слова Бетті із згадуваного вже роману Арагона: „Ведь вы, по вашим словам, как раз листали на днях „Dichtung und Wahrheit". … Знаете, между нами говоря, я гетевской „Wahrheit" не очень доверяю. Что произошло на самом деле между ним и Фридерикой?" [Арагон 2008]. „В августе 1772 года, сейчас же по получении ученой степени, Гете спешно покинул Эльзас. И это означало разрыв…. Развязка зезенгеймского романа была трагична. Для Гете она означала отказ от столь, казалось бы, желанного счастья – отказ, тем не менее скорбный, чем печальне была судьба брошенной им девушки, уже нареченной его невесты" [Вильмонт 1975, с. 23]. Начебто відчуваючи інтерес читача до цієї історії та прагнення нарешті побачити Фрідеріку, Гете пришвидшує темп розповіді, готуючи заінтригованому читачеві неабиякий сюрприз: на декількох сторінках „Поезії і правди" розгортається порівняння сімейства Бріон із сім'єю священника Прімроза із „Векфільдського священника" О. Голдсміта [Goethe 1967, с. 459-464]. Підкреслимо, що стосунки між Гете і Фрідерікою були ідеалізовано популяризовані. Любов генія до простої сільської дівчини представлялася як наближення поета до простого народу. У драматичній долі Фрідеріки вбачалася доля всього Ельзасу. Французький германіст Роберт Міндер (1902-1980) бачив у стосунках між Гете та Фрідерікою небезпечний символ, що міг нашкодити Гете, який повністю усвідомлював свою провину перед Фрідерікою [Minder 1992, с. 359].

Основною трудністю інтерпретації розглядуваного нами уривку є хронологічна проблема, зумовлена питанням, чи був Гете знайомий з цим романом до свого першого приїзду в Зезенгейм. На думку німецького дослідника Е. Брахта, цією часовою переміною Гете намагається створити ключ до інтерпретації, основу для відкриття багатьох прихованих смислів цього епізоду [Bracht 1989, с. 262]. У „Поезії і правді" зустрічаємо чітку інформацію про перше знайомство Гете з „Векфільдським

священником" О. Голдсміта: „З останніх він (*Гердер – Г.Ш.*) особливо хвалив „Векфільдського священника" і вирішив сам прочитати нам німецький переклад цього роману" –тут і надалі переклад з нім. мій, Г.Ш.) [Goethe 1967, с. 459]. У продовження розповіді літній автобіограф образно передає враження від цього роману: „Цей роман справив на мене велике враження, чого я ще сам не встиг зрозуміти; однак я все ж співчував іронічному складу думок, який, піднімаючись над дійсністю, над щастям і нещастям, над добром і злом, таким чином оволодіває поетичним світом" [Goethe 1967, с. 463].

Однак із історичних джерел відомо, що 14 і 15 жовтня 1770 року Гете повідомляє у своїх листах, що він щойно повернувся з короткої поїздки в Зезенгейм. Отже, як слушно зауважує з посиланням на Р. Штайгера Е. Брахт, ця поїздка мала би відбутися орієнтовно 10-14 жовтня. Але згадуваний у цьому уривку „Поезії і правди" Даніель Пегелов був зарахований до Стразбурзького університету лише 14 листопада 1770 року, і мало ймовірним є те, що він до зарахування був знайомий з Гете та з Гердером. Детальне хронологічне дослідження [Bracht 1989, с. 263-265] свідчить, що Гете все ж таки міг знати цей англійський роман ще до свого приїзду в Зезенгейм. Але це були лише поверхневі знання, що базувалися на розповідях Гердера й Зальцманна, і аж ніяк не могли викликати такі сильні асоціації, як це змальовано в „Поезії і правді": „Яким же було моє здивування, опинитися в сім'ї Векфільдського священника" [Goethe 1967, с. 468]. Ця фраза підтверджує, що побачене в Зезенгеймі було для Гете своєрідним Dejà-vue та підкреслює велику силу афективного впливу, який пробудило в ньому читання цього роману. В силу своєї іронії „Векфільдський священник" відображає в „Поезії і правді" важливий елемент розповіді. Але іронія є лише однією з численних паралелей між романом О. Голдсміта та епізодом із автобіографії Гете. Деякі паралелі Гете сам висловлює прямо, а деякі частково прочитуються при порівнянні текстів цих двох творів. Узагальнено їх можна розділити на три групи, які охоплюватимуть: 1) особистості та характери; 2) ландшафт; 3) ситуації.

Священник Бріон викликає, безперечно, тісні асоціації з священником Прімрозом. За романом О. Голдсміта, старша дочка, Олівія Прімроз, виявляється в центрі подій роману. Старша дочка сімейства Бріон, навпаки, відіграє другорядну роль у зображуваних подіях. Більше того, Гете не називає її справжнього імені Магдалена Соломе, повторюючи багато разів словосполучення „старша сестра", а надалі назве її іменем героїні роману: „і Олівія (будемо й тут називати цим іменем старшу сестру" [Goethe 1967, с. 478]. Відповідно Фрідеріка Бріон мала би викликати асоціації з Софією Прімроз, яка в романі О. Голдсміта, будучи м'якою, скромною, лякливою, постійно залишається на другому плані. Зауважимо також, що Гете жодним словом не обмовився про існування третьої сестри, чотирнадцятирічної Софії Бріон, для якої не існує так званого еквіваленту в романі О. Голдсміта.

Безперечно, що кожен, хто знайомий із цим романом О. Голдсміта, на сторінках автобіографії Гете впізнає ідилію спокійного життя сім'ї простого сільського священника. Особливо звернемо увагу на першу главу роману, цілі уривки з якої могли би бути включені в „Поезію і правду" (описи сільського ландшафту, ведення господарства, роль дружини у всіх домашніх справах, подорожі, які обмежувалися переселенням із літніх спалень в зимові і т.д.). Цікавим, на наш погляд, є підняте Е. Брахтом запитання, у якій же фігурі роману проглядається відображення самого Гете? [Bracht 1989, с. 272]. Відповідь знаходимо у словах Вейланда: „тут усе зійшлося! Ця сім'я дивовижно подібна на ту, залишається тільки, щоб замаскований молодий чоловік взяв на себе роль пана Барчела" [Goethe 1967, с. 470]. За текстом „Поезії і правди" бачимо, що ця розмова була приємною для Гете, однак із його ж ініціативи вона була миттєво припинена. Не висловлено жодних авторських коментарів

стосовно цього висловлювання Вейланда і літнім автобіографом після осмислення й переосмислення його стосунків із Фрідерікою (а таке мусіло би мати місце, щонайменше при написанні „Поезії і правди"). Однак відоме всім закінчення зезенгеймської історії демонструє, що Гете був поєднанням двох постатей роману: старого пана Барчела та його племінника, виступаючи в зезенгеймській історії покровителем ідилії та причиною горя й страждання одночасно.

Важливим елементом інтерпретації уривку з автобіографії Гете є врахування поєднання зображення ландшафту та характеру героїв. Особливо різким виявляється контраст між зображенням сестер Бріон у сільській місцевості серед природи та в міській обстановці. До речі, поїздка в Зезенгейм стає для сестер важким іспитом, якого вони так і не складуть. Стосовно ж змальованої у „Поезії і правді" поїздки сестер в місто до родичів у німецьких дослідників (А. Метц) є певні сумніви. По-перше, серйозною перешкодою для такої тривалої поїздки могло стати слабке здоров'я Фрідеріки. По-друге, домашнє господарство, яке вели члени сім'ї, не дало б можливість для літньої подорожі. Якщо ж така поїздка все таки мала місце, то це могло відбутися не раніше, аніж взимку [Bracht 1989, с. 272]. У „Поезії і правді" Зезенгейм виступає контрастом шумного, суєтного Стразбурга, що відбивається і на працездатності, почуттях та й навіть на фізичному стані Гете. Згадаймо, як говорить Гете про відновлені спазми в горлі: „Це нестерпне відчуття не давало про себе знати в Зезенгеймі, тому там я почував себе вдвічі краще; але як тільки я повернувся до міської дієти, воно, на мій жах, відновилося" [Goethe 1967, с. 487].

Ще однією паралеллю між зезенгеймською та векфільдськими ідиліями є сцени з переодяганням, у центр яких виводиться гра з чужою ідентичністю. У „Векфільдському священнику" ці сцени демонструють як позитивні, так і негативні риси характеру персонажів. Гра в переодягання є ілюстрацією певних громадянських цінностей [Bracht 1989, с. 276-277]. У Зезенгейм Гете приїздить спеціально переодягнений в бідного студента-теолога. Однак уже наступного ранку з гумором підібране для цієї поїздки лахміття стає йому огидним. Переодягнувшись у позичений парадний одяг заможного юнака з сусіднього села, гість приводить у здивування усіх членів родини Бріон. Читачеві „Поезії і правди" літній Гете подає виправдальне пояснення цієї витівки: „тим більше, що я з юних літ відчував любов до переодягання, і навіяв мені цю пристрасть не хто інший, а мій строгий батько" [Goethe 1967, с. 464]. Сцена з переодяганням є символічною по відношенню до подвійного перетворення, якого зазнає стразбурзький студент. Насамперед це перетворення спричинюється рішенням покинути місто та пізнати природу. А крім цього, несподівана пристрасть до Фрідеріки стає причиною радикальних змін. Зауважимо, що цікавий зв'язок між грою та почуттями Гете відображений в його „Зезенгеймських піснях".

Посилаючись на роботу К. Альта „Дослідження історії написання „Поезії і правди" Гете" (1898), Е. Брахт інформує, що 18 квітня 1811 року Гете взяв у Ваймарській бібліотеці англійське видання „Векфільдського священника". Через рік, 30 березня 1812 року, Гете отримав у цій же бібліотеці німецький переклад цього роману О. Голдсміта. Це була серйозна підготовка до написання зезенгеймської історії, над якою Гете працював з 7 по 13 травня 1812 року. Ці факти свідчить про те, що наміри Гете не обмежувалися лише простим описом своїх тодішніх почуттів до Фрідеріки Бріон. Захоплення Гете цим романом спричинило спробу літературизації Гете аналізованого нами одного з його життєвих епізодів, що приводить до тісного переплетіння видуманого та реально пережитого. Головний герой автобіографії Гете відкриває відображення улюбленого роману в дійсності, але ідилія виявляється насправді дуже тендітною. Труднощі, що виникають при спробі розділу літератури та життя, є ще одним доказом того, що життя не піддається літературизації.

Література

Арагон Луи. Гибель всерьёз [роман]. Пер. с франц. [Электронный ресурс] // – Режим доступа к тексту: http://lib.align.ru/getbook/486.html *Вильмонт Н.Н.* Гете и его время // Гете Йоганн Вольфганг. Собрание сочинений. В 10-ти томах. Т. 1. Стихотворения. Пер. с нем. Под общ. ред. Н. Вильмонта, Б. Сучкова, А. Аникста. Сост. Н. Вильмонта и Б. Сучкова. Вступит. Статья Н. Вильмонта. Коммент. А. Аникста. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 5-48. *Эккерман И.П*. Разговоры с Гете в последние годы его жизни / Пер. с нем.Н. Ман; Вступ. ст. Н.Н. Вильмонта; Коммент. А.А. Аникста. – Калининград: Янтарный сказ, 1999. – 688 с. *Шпенглер О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т 1. Образ и действительность / Пер. с нем. Н.Ф. Гарелин; Авт. Комментариев Ю.П. Бубенков и А.П. Дубнов; Худ. обл.. М.В. Драко. – Мн.: ООО „Попурри”, 1998. – 688 с. *Bracht Edgar*. Wakefield in Sesenheim. Zur Interpretation des zehnten und elften Buches von Goethtes *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit.* EUPHORION 83 (1989) Heft 3. Carl Winter Universitätsverlag, Abteilung Druckerei, Heidelberg. – S. 261-280. *Goethe Johann Wolfgang.* Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar. 1967. Band 13. – 1050 S. *Minder Robert*. Leitbilder der deutschen Kultur // Die Entdeckung deutscher Mentalität. Essays. Leipzig. Reclam, 1992. – S. 358-365.